

Vedlegg til:

Opplærings situasjonen for synshemmede Gir opplæringen et forsvarlig utbytte?

Jens Dietrichson - Cand.polit. med fordypning i syns- og mobilitetspedagogikk

Arne Kjeldstad – Cand.paed.spec. med fordypning i syns- og mobilitetspedagogikk

For å ytterligere underbygge vår påstand om at de fleste blinde og sterkt svaksynte ikke får et forsvarlig opplæringstilbud, har vi her gitt et kort tilbakeblikk på blinde og svaksyntes opplærings situasjon og en kort beskrivelse av viktige begreper i dagens skolelovgivning.

Et lite tilbakeblikk

Publikasjonen «Skoletilbudene i Norge for elever med synshemming» (Larssen, 2007), gir et innblikk i hvordan skoletilbudet til synshemmede har vært. I publikasjonen framkommer det at det i 1967 ble innført ungdomsskole for synshemmede elever som gikk på blindeskolene. For elever i vanlig skole ble ungdomsskolen (9-årig grunnskole) innført gradvis fra begynnelsen av 1960-årene. Synshemmede i blindeskolen fikk 10-årig grunnskole (7+3), fordi man mente de trengte mer tid, både for å komme gjennom samme pensum og for opplæring i sansekompenenserende fag og teknikker. 10-årig grunnskole for blinde og svaksynte eksisterte i prinsippet så lenge elevene gikk på spesialskole, dvs. på Dalen/Tambartun og Huseby.

Fra 1976 ble integreringen av «normalfungerende» blinde (og svaksynte) gradvis gjennomført. Integreringen av synshemmede i grunn- og videregående skole ble absolutt merkbar for Huseby og Tambartun. De tømtes etter hvert for elever. Samtidig økte sentrenes tjenester til skoler som hadde synshemmede elever, og de to blindeskolene utviklet seg således på en naturlig måte til *ressurssentre* (Utdannings senter fra 1975) og senere *kompetansesentre* (1992).

Blinde og sterkt svaksynte med sammensatte vansker, dvs. med alvorlige tilleggshandikap, forble stadig på Tambartun. Også her skjer det imidlertid en

[Sørkedalsveien 209b, 0754 Oslo](mailto:post@sped.no) • Org nr: 913 278 313 • Telefon: 405 22 552

www.sped.no • post@sped.no

gradvis reduksjon. I 1987 gikk den siste ungdomsskoleeleven ut fra Huseby, og i 1989 gikk de siste helårselevne ut fra Tambartun.

Mange av de synshemmede elevene som ble integrert, fikk de første årene spesialskolenes timetall (25 / 30) i vanlig skole. Dette ga mulighet for å tilegne seg de kunnskaper og ferdigheter som det 10. skoleåret ga på blindeskolen. Dette fordi det ordinære uketimetallet var forholdsvis lavt. Som en konsekvens av at uketimetallet for de «vanlige» eleven økte med årene, ble §§ 2-14 og 3-10 innført (2000). Det er imidlertid i dag vanskelig å få brukt disse timene fullt ut i tillegg til det ordinære uketimetallet, spesielt i ungdomsskolen.

I skoleårene 1993/94 og 1994/95 hadde Huseby et nytt tilbud, et *forberedende år* til videregående skole (= *tilrettelagt grunnkurs*). Tilbudet ble imidlertid nedlagt - dels fordi opplegget var ressurskrevende pga. internat og faglærersystem, dels fordi det var liten søkning og dels fordi elevmiljøet var ganske snevert (pga. få elever). Tidligere hadde, som nevnt, Huseby tatt imot elever fra vanlig 9-årig skole, som trengte et ekstra 10. år til trening i punktskrift, mobilitet, ADL, IKT eller annet. Det tilrettelagte grunnkurset hadde omtrent tilsvarende innhold som det ekstra 10. året som var tidligere. I tillegg var det tilbud om matematikk, norsk, engelsk og tysk.

I 1992 ble Huseby og Tambartun formelt omorganisert til kompetansesentra. Sentrene var landsdekkende og skiftet navn til henholdsvis Huseby og Tambartun kompetansesenter, Statlig spesialpedagogisk senter for synshemmede. Målet var å sikre at alle barn, unge og voksne fikk et godt og meningsfylt tilbud om tilpasset og tilrettelagt opplæring, *fortrinnsvis i sitt eget oppvekstmiljø*. Arbeidsoppgavene var bl.a. å gi skole- og miljøtilbud til elever der lokalsamfunnet manglet kompetanse.

Den *sosiale* siden i vanlig skole har alltid vært vanskelig og inkludering i lokalmiljøet på fritiden likeså. Her hadde spesialskolene en stor fordel: "Alle" fikk venner. Alle hadde et sosialt nettverk - bestående av jevnaldrende, yngre og eldre elever, og for så vidt også av lærere og andre ansatte. Ikke minst hadde elevene viktige forbilder og rollefigurer i de synshemmede lærerne. Ikke sjelden fikk spesialskolene elever fra vanlig skole, som direkte og indirekte ga uttrykk for at de psykisk sett ble "reddet" ved å komme til et mer aksepterende miljø. I boka *Tilbakeblikk* (Dietrichson, 2014) uttaler mange av dem som gikk på "blindeskoler", i hvert fall frem til slutten av 1960-tallet, at de ikke ville ha vært dette foruten. Der fant de venner og en identitet som synshemmet (Dietrichson 2014).

Begreper i dagens skolelovgivning

Tilpasset opplæring

Tilpasset opplæring er et gjennomgående prinsipp i hele grunnopplæringen og er nedfelt i opplæringsloven § 1-3. Her fremgår det at «opplæringa skal

tilpassast evnene og føresetnadene hjå den enkelte eleven, lærlingen og lærekandidaten».

Lindbäck og Strandkleiv (Lindbäck og Strandkleiv, 2009) beskriver tilpasset opplæring slik:

Tilpasset opplæring er tilrettelegging for læring der eleven, ut fra evner og forutsetninger, søker utfordringer og utvikler seg faglig, sosialt, fysisk og personlig. Tilpasset opplæring bygger på kunnskap om og forståelse av elevens læreforutsetninger. Læringen foregår i området mellom det eleven kan og det eleven står for tur til å kunne. (s. 3)

For å avgjøre om eleven får tilfredsstillende utbytte, må skolen se både på hva som er den ordinære opplæringen, og hva som vil være et tilfredsstillende utbytte av opplæringen for den enkelte elev. Skolen må sørge for at også elever med rett til spesialundervisning har et forsvarlig opplæringstilbud slik at elevene kan få et tilfredsstillende utbytte av opplæringen.

Begrepet «tilfredsstillende utbytte» brukes om ordinærundervisningen i «Veileder om spesialundervisning» (Udir, 2014), mens «forsvarlig utbytte» brukes om spesialundervisningen.

Når en skal kartlegge om en elev får tilfredsstillende utbytte, må en, i følge «Veileder om spesialundervisning», vurdere følgende punkter:

- Målene for opplæringen og hvordan disse ivaretas i den ordinære opplæringen.
- Innholdet i opplæringen.
- Rammene for opplæringen: gruppens størrelse, bruk av mindre grupper i opplæringen, antall lærere, hjelpemidler som brukes.
- Elevenes forutsetninger og behov, tilpasset opplæring, særlige behov i elevgruppen? Hvor mye individuell hjelp eller veiledning og tilpasning gis innenfor gruppen?
- Differensieringstiltak, hvilke organisatoriske og pedagogiske differensieringstiltak brukes? Hvor mye oppfølging gis til den enkelte elev? (s. 7)

Tilfredsstillende utbytte vurderes så, også i følge Veileder om spesialundervisning, opp mot:

- elevens mestrings- og funksjonsnivå, læringsforutsetninger og utviklingsmuligheter
- arbeidsmåter, vurderingspraksis og læringsmiljø
- hvordan det ordinære opplæringstilbudet er tilrettelagt
- om eleven har særskilt behov
- forholdet til den nedre grensen for hva som er tilfredsstillende utbytte (s. 7)

Hva er så den nedre grensa for hva som kan kalles «tilfredsstillende utbytte»? I Ot.prp.nr. 46 (1997-98) - Om lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) står det:

Det er ikkje noko eintydig kriterium kva som er tilfredsstillande utbytte, men spørsmålet må vurderast ut frå ei avveging ut frå skjønn. Dersom eleven ikkje har noko utbytte av den ordinære opplæringa, er vilkåret oppfylt. Det er likevel noko sjeldan at ein elev anten har fullt utbytte eller ikkje noko utbytte i det heile. Som regel har eleven større eller mindre utbytte av opplæringa. I at utbytte skal vere tilfredsstillande, ligg det at eleven kan ha rett til spesialundervisning også der han har eit visst utbytte av opplæringa. (Ot.prp.nr. 46 (1997/98) s.167, merknad til § 5.1).

Lindbäck og Strandkleiv (Lindbäck og Strandkleiv, 2010) uttaler også følgende om "tilfredsstillende utbytte":

I vår sammenheng dreier det seg om å få oppfylt forventninger, krav og ønsker. Etter dette vil eleven og aktører rundt eleven være tilfredse når forventninger, krav og ønsker knyttet til opplæringen blir oppfylt. (s.2)

Tilfredsstillende utbytte omtales videre av Lindbäck og Strandkleiv. (Lindbäck og Strandkleiv, 2010) som følger:

«... opplæringen både for eleven og samfunnet vise seg gjennom en utvikling i retning av "det integrerte menneske". Opplæringen må rettes ikke bare mot faginnhold, men også mot de personlige egenskaper en ønsker å utvikle (...)(s. 6).

Forsvarlig utbytte

Forsvarlig utbytte brukes altså i Oppl. om elever som får spesialundervisning. Lindbäck og Strandkleiv (Lindbäck og Strandkleiv 2010) skriver:

Spørsmålet om forsvarlig utbytte og forsvarlig opplæringstilbud, må ses i sammenheng med minstenivået en kan akseptere for opplæringen. (s. 4)

I denne sammenheng er det viktig å merke seg følgende fra Ot.prp.nr. 46 (199798):

At spesialundervisning skal givast som ein rett til den enkelte, vil seia at eit opplæringstilbod på det minste nivå lova nemner, blir halden utanfor den fridomen kommunane har til å gjere økonomiske prioriteringar. (merknad til § 5.1)

Veilederen om spesialundervisning (Udir, 2014) uttaler følgende:

Når skolen skal vurdere hva som er forsvarlig utbytte av opplæringen, må det legges særlig vekt på elevens utviklingsmuligheter. (s. 9)

I Veileder om spesialundervisning heter det videre:

Skolen må vurdere hva som er et forsvarlig utbytte opp mot de opplæringsmålene som er realistisk for eleven. I tillegg må skolen vurdere om eleven får et forsvarlig utbytte av opplæringen sammenlignet med utbyttet andre elever får. (s. 9)

I den nevnte veilederen skilles det mellom to typer vurderinger:

- Den **objektive vurderingen** sammenligner læringsutbyttet andre elever får av den ordinære opplæringen med denne elevens utbytte.
- Den **subjektive vurderingen** vurderer den enkelte elevens individuelle forutsetninger. Skolen må vurdere om eleven, på grunn av sine forutsetninger, kan nå de samme målene som andre elever og om tilbudet er forsvarlig ut fra hvilke kompetansemål eleven kan nå. (s. 9)

Stikkord «subjektiv vurdering»:

- elevens utviklingsmuligheter
- realistiske opplæringsmål
- forsvarlig utbytte av opplæringen (s. 10)

Likeverdig opplæring

Likeverdig opplæring beskrives av Udir (Udir, 2011) i publikasjonen «Likeverdig opplæring - et bidrag til å forstå sentrale begreper».

Likeverdig opplæring

- handler om å gi alle like muligheter til opplæring uavhengig av evner og forutsetninger, alder, kjønn, hudfarge, sosial bakgrunn, seksuell orientering, religiøs eller etnisk tilhørighet, bosted, familiens utdanning eller hjemmets økonomi. Likeverdig opplæring må derfor forstås både på systemplanet i et nasjonalt perspektiv med utgangspunkt i lov og forskrifter med læreplaner, og på individplanet for en opplæring tilpasset den enkeltes evner og forutsetninger. (s. 3)

Inkluderende opplæring

Publikasjonen «Likeverdig opplæring - et bidrag til å forstå sentrale begreper» (Udir, 2011) omtaler også begrepet inkluderende opplæring.

Inkluderende opplæring – innebærer at alle tar del i fellesskapet på en likeverdig måte – faglig, sosialt og kulturelt. (s. 4)

Skolen må altså organisere og tilrettelegge opplæringen slik at den er inkluderende overfor alle elever. Inkluderende opplæring innebærer at skolen aktivt må ta hensyn til barn og unges ulike forutsetninger og behov – i organisering, innhold og pedagogikk.

Økonomi

Veilederen om spesialundervisning (Udir, 2014) omtaler også økonomiske forhold.

Skolen kan ikke redusere tilbudet på grunn av økonomi. Dette er blant annet understreket i forarbeidene til opplæringsloven og av Sivilombudsmannen. (s. 11)

Skolen har ikke mulighet til å redusere tilbudet fordi tilretteleggingen er kostbar. Samtidig er retten til spesialundervisning ikke en rett til et optimalt tilbud, men en rett til et tilbud som gir eleven et forsvarlig utbytte. Spesialundervisning er en individuell rettighet for eleven som går foran økonomi. (s. 11)

Både de årlige tilsynene fra fylkesmennene og tilsyn fra Riksrevisjonen viser at det (relativt) ofte forekommer avvik fra det som framkommer i lovverket. Derfor er det gledelig å lese om hvordan rektor ved Lone skole har taklet økonomien rundt skolens blinde elever (Statpedmagasinet 2/2015):

Økonomien mest utfordrende

Økonomien er ei av dei største utfordringane når rektor legg til rette skulekvardagen for dei blinde elevane. Etterutdanning, redusert undervisningsplikt og to-lærarsystem kostar. Rekningane har skulen stort sett tatt sjølv. Det er til dømes vanskeleg å få pengar til etterutdanning, særleg i punktskrift. Rektor er likevel ikkje i tvil om den økonomiske disponeringa.

– Dette har vore heilt naudsynte prioriteringar. Elevar har krav på undervisning på sitt skriftsystem, og blinde elevar har krav på lærarar som kan punktskrift, meiner Håbrekke.

Den auka ressursbruken slår positivt ut på faglege resultat. Dei to klassane har gode resultat på både kartleggingsprøvar og nasjonale prøvar.

– Jo meir gjennomtenkt undervisninga er, jo betre blir han gjerne. I desse klassane er det vanskeleg å improvisere. Undervisninga er nøye planlagt, og det er struktur og system på alle måtar. Dette kjem alle elevane til gode, seier rektor. (s. 20)

Referanser:

Dietrichson, J. (2014). Tilbakeblikk. Blinde og svaksynte forteller. ISBN 978-82-303-2667-1

KUF (2000). Om lov om endringar i lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) m.m. Ot.prp. nr. 44 (1999-2000).

Larssen, T. (2007). En historisk oversikt over skoletilbudene

Sørkedalsveien 209b, 0754 Oslo • Org nr: 913 278 313 • Telefon: 405 22 552
www.sped.no • post@sped.no

i Norge for elever med synshemming. Statped's skriftserie nr. 54.

Lindbäck, S. O. og Strandkleiv, O. I. (2010). Tilfredsstillende utbytte av opplæringen (elevsiden.no januar 2010). Lastet ned 18.10.2015 fra:
<http://static.websys.no/files/sites/www.elevsiden.no/contentfiles/201012/Tilfredsstillende-utbytte-av-opplaeringen-II.pdf>

Thornam, R. T. (2015). Lone skule: Rektor lytta til ekspertar og satsa på lærarane. StatpedMagasinet 2/2015, s. 18 – 21.

Udir (2014). Veileder spesialundervisning. Lastet ned den 22.10.2015 fra:
<http://www.udir.no/Regelverk/tidlig-innsats/Veilederene-i-fulltekst/Spesialundervisning/>

Udir (2011). Likeverdig opplæring - et bidrag til å forstå sentrale begreper
Lastet ned den 23.10.2015 fra:
http://www.udir.no/globalassets/upload/brosjyrer/5/likeverdig_opplaring_brosjyre.pdf